

„LZE SE NADÍTI, ŽE MORAVĚ DOSTANE SE HISTORICKÉHO DÍLA, DŮSTOJNÉHO JEJÍCH MECENÁŠŮ A REPRESENTANTŮ“.¹ NĚKOLIK POZNÁMEK K ZPŘÍSTUPŇOVÁNÍ PÍSEMNÝCH ARCHIVÁLIÍ HISTORIKEM BEDOU DUDÍKEM

RICHARD MAHEL

František Beda Dudík (1815–1890) je znám především jako moravský pedagog, později jako historik (stavovský zemský historiograf), příležitostný císařský diplomat a především jako kněz benediktinského kláštera v Rajhradu. Kromě své méně známé pedagogické činnosti v mládí (1841–1856) a o něco známější historiografické činnosti (1844–1888), se věnoval průběžně také různým oblastem archivnictví, dokonce se pokusil (neúspěšně) kandidovat na funkci zemského archiváře v Brně (1849) a později místoředitele Státního archivu ve Vídni (1858). Přestože nakonec tiskem zpřístupnil řadu písemností, zpravidla moravik, neslavil v této činnosti výraznějších úspěchů, ani nedosáhl požadovaných výsledků a příliš pozitivních reakcí. Jeho tisky se zpřístupněnými písemnostmi zčásti zapadly, některé jiné se dosud sice používají, ale zpravidla v komparaci s jinými pokusy o zpřístupnění týchž písemností, nebo po jejich zralém a kritickém zhodnocení z pera jiných badatelů, často z pozdějšího období. Dudíkovy výsledky v této oblasti byly daleko méně výrazné, než jeho výsledky na poli historiografie. Proč tomu tak bylo, se pokusím vysvětlit v následujícím příspěvku.

Dudíkovo zpřístupňování písemných pramenů tiskem mělo tři na sebe navazující fáze, související s jeho tehdejší činností i se získanou odbornou erudicí. První zpřístupněné písemné archiválie ještě vydával jako mladý a myšlenkou slovancké vzájemnosti ovlivněný pedagog biskupského Filozofického ústavu v Brně. Jak už bylo doloženo, první písemné prameny zpřístupnil již v letech 1845–1848, kdy

---

1 Z Dudíkovy pracovní zprávy pro konkurzní řízení z 18. září 1849 (Bretholz, Bertold: Moravský zemský archiv. Jeho dějiny a jeho sbírky. Brno 1908, s. 35).

se ještě zdaleka tolik nezabýval moravskými dějinami.² V tehdejšímu jeho počínání spatřujeme ještě převážně vlastivědné a osvětové pohyby, s cílem popularizovat a propagovat regionální (moravské) dějiny, propojit je s vlastní výukou českého jazyka, dějepisu a biblických dějin, a přispět tak k upevnování víry a cyrilometodějské tradice, která byla důležitou součástí moravského zemského patriotismu. Druhou fázi lze identifikovat po roce 1849 v souvislosti s jeho působením v tzv. Moravském historickém spolku,³ s jeho rozhodnutím věnovat se hlouběji historiografii a archivnictví a navázáním úředních a odborných kontaktů s představiteli rakouské a německé historické vědy. Zpřístupňování v tomto období má již odbornější ambice i ustálenější uspořádání, s nesmělymi pokusy o kritické zhodnocení předkládané materie. Na ni pak navazuje období již edičního zpřístupňování⁴ písemných archiválií, související přímo s jeho archivními výzkumy a s konkrétní historiografickou činností. Zpřístupňování písemností dominuje celému jeho vrcholnému tvůrčímu období. Převážná část zpřístupňovaných archiválií přitom souvisela přímo s koncipováním odborných studií či materiálových publikací na vybrané minulostní téma.

Vůbec prvními dvěma doloženými Dudíkem zpřístupněnými písemnostmi byla „kompetenční smlouva“ mezi císařem Rudolfem II. (1576–1612) a rakouským arciknížetem Matyášem (†1619) z roku 1608, kterou nabídl čtenáři v přepisu a přímo v českém překladu v pražském odborném periodiku v roce 1845 s krátkým úvodním slovem⁵ a německy komentovaný přepis původní závěti plukovníka pandurské jízdy Františka barona Trencka (†4. 10. 1749), kterou Trenck sepsal po svém odsouzení k doživotí ve vězení na brněnském Špilberku,⁶ k němuž Dudík připojil krátký osobní morální apel. Text vydal ve stejném roce, tentokrát v nově

-
- 2 Blíže: Mahel, Richard: K počátkům vědecké činnosti rajhradského benediktina a moravského historika Františka Bedy Dudíka (1815–1890). Ke 120. výročí úmrtí historografa Moravy. *Vlastivědný věstník moravský* 63, 2011, č. 2, s. 105–119.
  - 3 Historisch-statistische Sektion der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde.
  - 4 Pojem edice zde chápou v jeho obecnějším významu, tak jak jej přibližně definuje Tomáš Sterneck (Sterneck, Tomáš: K problémům edičního zpřístupňování raně novověkých písemných pramenů (s důrazem na materiál diplomatického charakteru). In: *Editorství a edice středověkých pramenů diplomatické povahy na úsvitu 21. století. Směry – tendence – proměny*, ed. Pavel O. Krafal a kol. Praha 2016, s. 205–212, zde na s. 205).
  - 5 Dudík, Beda: Smlouva, kteráž se stala mezi císařem Rudolfem a Matyášem arciknížetem Rakouským v ležení polním mezi Štěrboholy a dolními Měcholupy léta 1608. *Časopis českého museum (ČČM)* 19, 1845, sv. 2, s. 292–308.
  - 6 Český překlad závěti otiskl: Bauer, František: Podzemní žaláře na brněnském Špilberku a osudy nejzajímavějších vězňů. Praha 1888, s. 127–130.

založené rakouské kulturní revue.⁷ Stalo se tak v době, kdy ještě působil převážně jako brněnský pedagog, logicky tak zcela chybí jakýkoliv kritický komentář k archivní materii, stejně jako odkaz na odborné zpracování tématu. Nakladatel zmíněného kulturního časopisu Adolf Schmidl i tak neskrýval z příspěvku k baronu Trenckovi své nadšení.⁸ Dudík tehdy samozřejmě netušil, že se bude jednou naplno věnovat historiografii a archivnictví. Důvody tehdejšího překladu a zpřístupnění výše uvedených písemností byly vlastně jiné, než ryze odborné: Dudík potřeboval publikovat česky kvůli podpoře vlastní výuce českému jazyku v Brně,⁹ dále kvůli zamýšlenému vydání učebnice češtiny¹⁰ v pro něj vzdálené Praze a v neposlední řadě chtěl na sebe bezpochyby upozornit tamější vlastenecké kruhy, neboť už tehdy byl výrazně ovlivněn rodícím se konceptem české národní identity v Čechách, na Moravě ještě málo známým a zatím spíše skromně sdíleným programem nemnoha národně orientovaných Moravanů.¹¹ K Dudíkovým soudobým vzorům historiografické i ediční práce s písemnými prameny patřilo několik generačně rozdílných a z hlediska vyvíjené činnosti dosti odlišných osobností. Archivní a ediční činnost spojoval s dobovými domácími autoritami, byť poněkud odlišného ražení: jednak s moravským historiografem a zemským archivářem Antonínem Bočkem (1802–1847), jednak s jeho neskonale erudovanějším pendantem v Čechách Františkem Palackým (1798–1876). K jeho dalším vzorům patřili zpočátku čeští historici a editoři písemných pramenů Jan Erazim Vocel (1802–1871), Josef Emler (1836–1899), bratři Hermenegild (1827–1909) a Josef (1825–1888) Jirečkové, Jaromír Čelakovský (1846–1914) a Karel Jaromír Erben (1811–1870), na Moravě Christian d’Elvert (1803–1896), Josef Chytil (1812–1861) a Peter rytíř von Chlumecký (1825–1863), ze zahraničních zejména editoři písemných pramenů Georg Heinrich Pertz (1795–1876) a Karl August Friedrich Pertz (1828–1881), Johann Friedrich Böhmer (1795–1863), Wilhelm Wattenbach (1819–1897), Konstantin rytíř von Höfler (1811–1897) a později Theodor von Sickingel (1826–1908), zejména po svém jmenování ředitelem Institutu pro rakouský

---

7 Österreichische Blätter für Literatur und Kunst, Geschichte, Geographie, Statistik und Naturkunde (ÖBLK) – Dudík, Beda: Die letzten Tage des Panduren-Obersten Franz Freiherr von der Trenck auf dem Spielberge und sein Testament. ÖBLK 2, 1845, č. 13, s. 97–101.

8 MZA Brno, fond E6 (Benediktini Rajhrad), sign. Dm 3/2c, ka 160, f. 3, dopis A. Schmidla B. Dudíkovi, dat. 14. 10. 1844 ve Vídni.

9 Blíže: Mahel, Richard: Vliv Aloise Vojtěcha Šembery na Dudíkovy přednášky českého jazyka v Brně v letech 1845–1848. Střední Morava 29, 2009, s. 85–91.

10 MZA Brno, fond E6, kart. 163, Dudík, Beda: Přehled literatury československé, 1847, 115 ff.

11 K Dudíkovým vlasteneckým postojům a k jejich postupné proměně: Mahel, Richard: Střetávání zemského patriotizmu, národně orientovaného vlastenectví a multinacionálního státního patriotizmu v korespondenci a v odborném díle moravského historika Bedy Dudíka. Acta Musei Nationalis – historia litterarum 62, 2017, č. 1–2, s. 26–40.

dějezpyt (1869). Z nich nalézáme s ohledem na Dudíka částečnou paralelu u Josefa Emlera, který podobně jako Dudík v letech 1855–1856 ve Vídni, přednášel po své habilitaci soukromým docentem na univerzitě pomocným vědám historickým (generačně mladší Emler až od roku 1872, v Praze a podstatně déle). Po Antonínu Bočkovi a Františku Palackém měl právě Josef Emler z domácích editorů patrně největší vliv na Dudíkovu snahu zpřístupňovat archivní materiál, i přes jeho konzervativní přístup a určité rozpory v metodice, které bylo možné u Emlera ve srovnání se Sickelem identifikovat.¹² Vzájemné kontakty dokládá i korespondence, byť se z ní dochovalo jen torzo. V ohledu historiografických aktivit a využití pomocných věd historických v badatelské práci měl stále v popředí již jmenovaného Františka Palackého, na Moravě pak byl ovlivněn starší generací původně zemsky orientovaných historiků a pedagogů, zejména Josefem Leonardem Knollem (1775–1841) a Karlem Johannem Vietzem (1798–1872), kteří působili ponejvíce v Olomouci, přestože později paradoxně zakotvili v Praze.

Dudíkovo zpřístupňování písemných pramenů dostalo nový impuls po roce 1848, kdy se stal členem, jak už jsem zmínil, Historického spolku v Brně a začal se výrazněji věnovat historiografii a studiu písemných moravik. V souvislosti s tím se v následujících dvaceti letech stal řádným nebo čestným členem, případně korespondentem mnoha odborných a zájmových (muzeálních, vlastivědných) spolků a společností v českých, rakouských a německých zemích. Preferoval pochopitelně členství v takových spolicích a společnostech, které programově podporovaly, rozvíjely a sdílely vlastivědné a historiografické bádání, kterému se hodlal věnovat. Rozvoji spolkové činnosti napomáhala k tomu účelu vypracovaná nová právní úprava z let 1840–1848 a její novelizace v šedesátých letech 19. století.¹³ Pro Dudíka bylo podstatné, že jedním ze základních programových bodů Historického spolku¹⁴ bylo přímo vyhledávání a zpřístupňování písemných pramenů (moravik), jednak z odborných důvodů, bezpochyby ale také z vlasteneckých pohnutek (v rámci tehdejšího moravského zemského patriotismu). Kromě toho souběžně usiloval o zemskými stavy placené místo stavovského historiografa nebo archi-

12 Emler, Josef: O potřebě vydání diplomatů český a o tom, jak by se to díti mělo. ČČM 51, 1877, s. 610–625. Emlerovo pojetí diplomatiky a poněkud konzervativní přístup ke zpracování a zpřístupňování archivního materiálu se po mém soudu hodně podobá přístupu Dudíkova.

13 K podmínkám rozvoje spolkové činnosti v českých zemích: Drašarová, Eva: Soupis právních předpisů a dokumentů ke spolčovacím právu z fondů Státního ústředního archivu v Praze od poloviny 18. století do roku 1918. SAP 40, 1990, s. 297–343; táž: Společenský život v Čechách v období neoabsolutismu – spolky padesátých let 19. století. *Paginae historiae* (PH) 0, 1992, s. 128–169; táž: Stát, spolek a spolčování. PH 1, 1993, s. 152–177.

14 Byly součástí tzv. Výzvy přátelům vlasteneckých dějin (*Aufruf an die Freunde der vaterländischen Geschichte und Statistik*), vypracované spolkovým archivářem Petrem rytířem Chlumec-
kým v roce 1850.

váře, jak dokládá jeho pracovní zpráva určená zemskému výboru, pro konkurzní řízení na místo zemského archiváře, datovaná 18. září 1849.¹⁵ V ní stručně nastínil vlastní představu o archivní činnosti i způsob získávání a zpřístupňování archivních moravik. Pokračujíc tak v odkazu moravského zemského archiváře Antonína Bočka (+1847), považoval za nejdůležitější výzkum a heuristiku archivních souborů, jejich soustředění do odborných pracovišť a na základě jejich obsahu vypsát komplexní chronologicky řazené zemské dějiny. Současně s tím položil důraz na ediční zpřístupňování písemných pramenů, navrhl založení nové pramenné edice písemností moravské proveniencie, přičemž první část měla představit Bočkovu sbírku listin, včetně nástinu Bočkovy biografie.¹⁶ Jak Dudík dále uvedl, Moravě citelně chyběl zavedený ediční časopis, které naopak úspěšně expandují v německých a rakouských zemích, z nichž by bylo možné si vzít nejen příklad, ale navázat s jejich editory také úspěšnou a těsnou spoluprací. Jak víme z jeho mladšího bádání, jeho vzorem byla rakouská edice písemných pramenů *Fontes rerum Austriacarum*, vydávaná od roku 1843 Císařskou akademií věd ve Vídni a známá Palackého edice pramenů *Scriptorum rerum Bohemiarum*, jejíž třetí díl, vydaný tiskem v roce 1829,¹⁷ Dudík vysoce ocenil v předmluvě k jedné jím publikované písemnosti.¹⁸ Dudík současně uvažoval, že by mohl pokračovat také v Bočkově diplomatárii¹⁹ i v jeho dosavadních výzkumech. Později, po svém úspěšném jmenování zemským historiografem, v archivních výzkumech a v sepisování moravských dějin pokračoval, nicméně avizované záměry zmíněné v pracovní zprávě z valné části opustil nebo výrazně modifikoval.

V padesátých a šedesátých letech 19. století tak Dudík v rychlém sledu vydal řadu písemných pramenů tiskem (zpravidla moravik), přičemž výraznou samostatnou pozornost věnoval brněnské tzv. Cerroniho sbírce rukopisů a starých tisků, rozpadlé po smrti jejího zakladatele do soukromých rukou, k níž se vracel po

---

15 MZA Brno, fond A8 (Zemská registratura), sign. G 37, 43/6, ka 474, č. j. 2033/52, 71 ff., (srv. s konceptem: tamtéž, fond E6, sign. Dm 3/2d, kart. 162, f. 23–25). – Přepis Dudíkovy zprávy: Bretholz, Bertold: Das mährische Landesarchiv. Seine Geschichte, seine Bestände. Herausgegeben vom Landesausschusse der Markgrafschaft Mähren. Brünn 1908, s. 30–36; týž: Moravský zemský archiv. Jeho dějiny a jeho sbírky. Brno 1908, s. 33–38; Kocman, Alois a kol.: Průvodce po státním archivu v Brně. Brno 1954, s. 105–107.

16 Dudík navrhl soubor pojmenovat Boček's Forschungen für Mährens Geschichte. Projekt ale nebyl realizován.

17 Palacký, František (ed.): *Scriptorum rerum Bohemiarum*. Staří letopisowé čessti od roku 1378 do 1527, čili pokračování w kronikách Příbika Pulkawy a Benesse z Hořowic, z rukopisů starých vydané. Tom. III. Praha 1829, 18 s.

18 Dudík, Beda (ed.): *Olmützer Sammel-Chronik vom Jahre 1432 bis 1656*. Brünn 1858, s. 1.

19 *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. Studio et opera A. Boczek. Tom. I. Brunae – Olomucii 1836.

celé své odborné působení. Dudík k avizované sbírce pojal trojí přístup: jednak k ní přistupoval jako ke zdroji historického poznání (tedy jako historik), jednak se pokusil o její systematickou katalogizaci a zpřístupnění vybraných archiválií (tedy jako archivář)²⁰ a konečně byl epizodně (v roce 1849) také členem jedné z komisí, stanovených zemskými stavy k odkupu archiválií, které byly v minulosti z této sbírky vyňaty do soukromých rukou (zpravidla dědickým řízením). Jako archivář i jako člen odborné komise si však počínal dosti překvapivě. Pro svůj připravovaný přehled (katalog) Cerroniho sbírky si ke zpracování vybral pouze jednoznačná moravika nebo archiválie týkající se jednoznačně moravských dějin a rozdělil je dosti neobvykle do dvou skupin: na příspěvky k dějinám země a na příspěvky administrativně-správní, statistické či topografické. Diskutabilně si počínal také jako člen avizované komise k doplnění Cerronik ve stavovském zemském archivu. Posuzoval 30 vybraných rukopisů k odkupu (r. 1850), přičemž nakonec je zamítl jako buď „nedůležité“, „podřízené historické hodnoty“ nebo jako „úplně známé“. Posuzoval je totiž nejen podle jejich obsahu a stavu dochování, ale také přihlížel k jejich nákupní ceně a také k tomu, zda již byly v minulosti v odborné literatuře známy a dostatečně popsány (třeba i z jiného rukopisu). Tímto způsobem přistupoval k předložené materii očividně nikoliv jako archivář, ale spíše jako hodně rezervovaný nebo zaujatý historik a především jako nepřilíši štedrý komisionální úředník. Český historiograf František Palacký, který později obdržel od Dudíka výtisk první části jeho nového katalogu s průvodním dopisem, zůstal k pojetí a zpracování archivní pomůcky spíše zdrženlivý, přesto nikoliv nekritický. Jednak se podívoval nad účelovým výběrem archiválií, jednak v něm postrádal nástin Dudíkovy metody, s jakou přistupoval k Cerroniho sbírce a jejímu zpracování. Podle něho měl autor zůstat u chronologického a paleografického podání a více přihlídnout k identifikovaným autorům jednotlivých rukopisů.²¹ Jeden z posledních katalogizátorů Cerroniho sbírky Mojmír Švábenský k Dudíkovu tehdejšímu počínání s odstupem času výstižně poznamenal: „Dudík neposuzoval rukopisy jako archiválie, tj. jedinečný, obvykle neopakovatelný pramen, nýbrž ztrácel o ně zájem, jakmile byly podle jeho názoru dostatečně v literatuře využité.“²²

20 Plánoval provést její systematickou katalogizaci v nové ediční řadě písemných moravik. Vyňatou část sbírky jako první díl zamýšlené edice zpracoval do podoby katalogu (Dudík, Beda: *Mährens Geschichts-Quellen. Im Auftrage des hohen mährischen Landesauschusses. Tom. 1: J. P. Cerroni's Handschriften-Sammlung. 1. Abtheilung: Die Landesgeschichte im Allgemeinen. Erste Folge: Der politische Theil derselben. Brünn 1850, 510 s.*). – Blíže: Mahel, Richard: *Beda Dudík (1815–1890). Život a dílo rajhradského benediktina a moravského zemského historiografa ve světle jeho osobní pozůstalosti.* Praha 2015, s. 201–212.

21 MZA Brno, fond E 6, sig. Dm 3/2c, kart. 160, f. 7–8, dopis Fr. Palackého B. Dudíkovi, dat. 30. 5. 1850.

22 Švábenský, Mojmír: G 12 – Cerroniho sbírka, 13. stol. – 1845. Inventáře a katalogy fondů Státního archivu v Brně, sv. 26. Rukopisy Cerr I-III. Díl 1. Brno, s. 33–35.

Tento jeho přístup později doznal jisté proměny, nicméně určitá rezervovanost k archivnímu dědictví minulosti mu zůstala vlastní, stejně jako poměrně stručné komentáře k zpřístupňované archivní materii. Projevilo se to záhy v padesátých letech i o několik desetiletí později (ještě v letech 1881–1884), kdy se k avizované sbírce Dudík vrátil již jako relativně zkušený a v českých zemích dostatečně známý historik. Tehdy si vybral několik zamýšlených Cerronik, aby je zpřístupnil tiskem v populárním odborném časopise *Archiv für österreichische Geschichte*, kde často publikoval.²³

Dudíkův celoživotní zájem o rukopisné archiválie by se dal z didaktických důvodů rozdělit do několika obecnějších oblastí, souvisejících s jeho výzkumem i s určitým obdobím jeho tvůrčí činnosti. Přitom značný vliv na zaměření a podobu jeho archivního výzkumu měly instrukce a cílená zadání ze strany moravského zemského výboru, který také v letech 1851–1855 rozhodoval o obsazení úřadu zemského historiografa. Zpočátku se věnoval rukopisným bohemikám v širším slova smyslu (tedy včetně moravik) v zahraničních archivech a knihovnách, kde ho zajímal osud jednotlivých bohemik i celých souborů, včetně jejich starších i novějších soupisů a stavu archivních pomůcek.²⁴ Další oblastí byly domácí (zpravidla moravské) stavovské rukopisné soubory, kterým se věnoval v rámci výzkumu historického vývoje moravských zámeckých knihoven a jejich knižního i rukopisného bohatství.²⁵ Třetí oblastí byly církevní rukopisy a staré tisky ze sbírek olomouckého arcibiskupství,²⁶ přičemž zvláštní pozornost pak

---

23 Jednalo se především o rukopisy sbírky, evidované původními čísly 212, 403, 115 a 377 (Dudík, Beda (ed.): *Chronik des Minoritenguardians des St. Jakobklosters in Olmütz*, P. Paulus Zaczkovic, über die Schwedenherrschaft in Olmütz von 1642–1650. *Archiv für österreichische Geschichte* (AÖG) 62, 1881, Heft 2, s. 451–624, týž (ed.): *Tagebuch des feindlichen Einfalls der Schweden in das Markgrathum Mähren während ihres Aufenthaltes in der Stadt Olmütz 1642–1650*. Gefürth von dem Olmützer Stadtschreiber und Notar Magister Friedrich Flade. AÖG 65, 1884, Heft 2, s. 308–485).

24 Např.: Dudík, Beda: *Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte*. Im Auftrage des hohen mähr. Landesausschusses im Jahre 1851 unternommen und veröffentlicht. Brünn 1852, 478 s., týž: *Iter Romanum*. Im Auftrage des hohen mährischen Landesausschusses. In den Jahren 1852 und 1853 unternommen und veröffentlicht. 2 Bde. Brünn 1855, 366 + 231 s., týž (ed.): *Necrologium Olomucense*. Handschrift der königlichen Bibliothek in Stockholm. AÖG 59, 1880, 59, Heft II, s. 639–657; týž: *Historische Forschungen in der kaiserlichen öffentlichen Bibliothek zu St. Petersburg*. Sitzungs-Berichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Classe, Bd. 95 (1879), 1880, s. 329–382.

25 Kromě výše uvedené Cerronih sbírky: Týž (ed.): *Handschriften der fürstlich Dietrichsteinischen Bibliothek zu Nikolsburg in Mähren*. AÖG 39, 1868, s. 417–534 (též: Wien 1868, 108 s.), týž: *Karl's von Žerotín böhmische Bibliothek in Breslau*. Die Forschung durchgeführt mit Unterstützung des mährischen Landesausschusses. Prag 1877.

26 Dudík, Beda: *Bibliothek und Archiv im fürsterzbischoflichen Schlosse zu Kremsier*. Wien 1870, týž: *Zwei Handschriften aus der Bibliothek des Domkapitels zu Olmütz*. Schriften 14, 1865, s. 389–394; týž (ed.): *Handschriften der Bibliothek des Metropolitan-Capitels in Olmütz*. *Archivalische Zeitschrift* 5, 1880, s. 126–134.

věnoval středověkému církevnímu partikulárnímu zákonodárství v Čechách a na Moravě.²⁷

Dudík zpřístupňoval tiskem písemnosti různého druhu i různých původců, přesto některé druhy písemností s ohledem na vlastní výzkum preferoval: jednak to byly dochované kroniky městské a klášterní proveniencie (Chroniken, Tagebücher), dále vybrané části z dochované korespondence významných osobností, kterou studoval zpravidla v původní Dvorské knihovně nebo ve Válečném archivu ve Vídni, případně v Říšském archivu ve Stockholmu, dále úřední a informační svědečné zprávy o důležitých událostech (Berichten, Aufzeichnungen), nařízení různého druhu a stupně závažnosti s různým právním dopadem, včetně církevně-právních synodálních normativů (Ordnungen,²⁸ Synodal-Statuten, Reformatiionsartikel), osobní závěti (Testamenten)²⁹ či nekrologia olomoucké kapituly (Nekrologen), ke kterým lze přiřadit další, tematicky nijak nevyčnávající rukopisné písemnosti (Handschriften). Právě korespondence tvoří významnou část jím zpřístupněných písemností a v několika případech na jejich využití, s důrazem na jejich výpovědní hodnotu jakožto důležitého zdroje historického poznání, vystavěl několik materiálových studií.³⁰ Platí to zejména v případě vojenského kon-

- 27 Dudík, Beda (ed.): Statuten der Prager Metropolitan-Kirche vom Jahre 1350. AÖG 37, 1867, s. 411–455; týž (ed.): Statuten des Metropolitens von Prag Arnost von Pardubitz für den Bischof und das Capitel von Olmütz um das Jahr 1349. AÖG 41, 1869, s. 195–217; týž (ed.): Statuten der Diöcese Olmütz vom Jahre 1568. Zum ersten male aus dem Originale veröffentlicht. Mit Unterstützung des mähr. Landes-Ausschusses. Brünn 1870, 91 s., týž (ed.): Statuten der Diöcese Olmütz vom Jahre 1413. Nach einer Nikolsburger Handschrift. Mit Unterstützung des mähr. Landes-Ausschusses. Brünn 1871, 43 s.; týž (ed.): Reformationsartikel des Erzbischofs von Prag, Anton Brus, aus dem Jahre 1564. AÖG 46, 1871, s. 215–234; týž (ed.): Synodal-Statuten des Bischofes Arnost von Pardubitz für die Prager Diöcese vom 18. October 1343. Zum ersten male nach einer Wiener Handschrift mit Unterstützung des mähr. Landesausschusses. Brünn 1872, 15 s.; týž (ed.): Statuten des ersten Prager Provinzial-Consils vom 11. und 12. November 1349 im Anhänge – Tractatus de tribus punctis essentialibus Christiane religionis von Thomas de Hybernia aus dem Jahre 1316. Brünn 1872, 114 s.
- 28 Dudík, Beda (Ed.): Kaiser Maximilian's II. Jagdordnung vom Jahre 1575. AÖG 38, 1867, Heft II, s. 339–416.
- 29 Dudík, Beda (Ed.): Des Hoch- und Deutschmeisters Erzherzog's Maximilian I. Testament und Verlassenschaft vom J. 1619. AÖG 33, 1865, 33, s. 233–352.
- 30 Dudík, Beda (ed.): Waldstein von seiner Enthebung bis zur abermaligen Übernahme des Armée-Ober-Commando von 13. August 1630 bis 12. April 1632. Nach den Acten des k. k. Kriegsarchiv in Wien. Wien 1858, 495 s., týž (ed.): Waldstein's Correspondenz. Eine Nachlese aus dem k. k. Kriegs-Archive in Wien zu dem Werke: Waldstein von seiner Enthebung bis zur abermaligen Übernahme des Arme-Ober-Commando. AÖG 32, 1865, s. 337–416; 36, 1866, s. 185–238, týž: Des kaiserlichen Obristen Mohr von Waldt Hochverraths-Process. Ein Beitrag zur Waldsteins-Katastrophe. Nach originalien. AÖG 25, 1860, Heft III, s. 313–406, týž: Schweden in Böhmen und Mähren 1640–1650. Nach kaiserl. österreichischen und königl. schwedischen Quellen dargestellt und mit Unterstützungen der kais. Akademie der Wissenschaften herausgegeben. Wien 1879, 444 s., týž (ed.): Korrespondenz Kaiser Ferdinands II. und seiner erlauchten Familie mit P. Martinus Becanus und P. Wilhelm Lamormaini, kaiserlichen Beichtvätern. AÖG 54, 1876, s. 219–350.

dotiéra a jednoho z velitelů císařsko-ligistických vojsk, frýdlantského a meklenburského vévody Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna (†1634), jemuž se Dudík věnoval pro období let 1630–1632, kdy byl pro vídeňský dvůr dočasně v nemilosti. Dudíkovy materiálové studie, vystavěné na dobové válečné korespondenci a dále zpřístupněná synodální statuta (jako doklad církevního partikulárního zákonodárství v Čechách a na Moravě), patří po mém soudu k tomu nejlepšímu, co Dudík v oblasti archivního zpřístupňování písemností a jejich následného využití historickou vědou inicioval a následně jako archivář a historik vydal tiskem. Přitom dobovou korespondenci, jakožto důležitý zdroj historického poznání, považoval za klíčový písemný pramen již v době svého pedagogického působení, kdy se s historiografií a s písemnými prameny minulosti teprve víceméně seznamoval a publikoval ještě převážně v zemských, vlastivědně popularizačních nebo kulturně osvětových revue.³¹

Dudíkův způsob zpřístupňování písemných pramenů nebyl nikdy přísně koncepční. Nemáme ani doložen případný metodický, jemu vlastní zavedený postup (pakliže si takový definoval)³² a zůstává proto poněkud záhadou, proč v některých případech upřednostňoval historickou interpretaci nad paleografickou a diplomatickou (která často úplně chybí),³³ proč jiné písemnosti opatřil pouze formálním, z odborného hlediska jen málo významným úvodem,³⁴ či proč některé písemnosti dokonce zpřístupnil bez jakéhokoliv potřebného úvodu či kritického komentáře. U starších počínů to lze vysvětlit malou mírou zkušeností, erudice i jinými zámě-

---

31 Srv.: Dudík, Beda (ed.): Korrespondenz Wladislaw's IV. von Polen (1632–1648). ÖBLK IV, 1847, č. 285, s. 1129–1131.

32 V pozůstalosti se žádný nedochoval, ani v dochovaných přípravných rukopisech k zpřístupnění písemností. Dochován máme pouze nástin přednášky k pořádání a katalogizaci knihovnických rukopisů a starých tisků, který ale vytvořil ještě v době pedagogického působení a který odpovídal potřebám tehdejší knihovnické praxe (Dudík, Beda: Leitfaden zum Studium der Bibliothekswissenschaft). – Blíže: RYŠAVÁ, Eva: Knihovědné dílo Bedy Dudíka, Diplomová práce obhájená na FSVP UK v roce 1970, 240 s., táz: První knihovědná práce Bedy Dudíka – rukopis přednášky Leitfaden zum Studium der Bibliothekswissenschaft. Jižní Morava 27, 1991, sv. 30, č. 3, s. 43–62; Zaoral, Prokop: Beda Dudík a rukopisné bádání. Studie o rukopisech 11, 1972, s. 83–97, zejm. s. 85–86.

33 Např.: Dudík, Beda (ed.): Pat. Bernard. Brulig's Bericht über die Belagerung der Stadt Wien im Jahre 1683. AÖG 4, 1850, s. 255–296, 397–495, týž (ed.): Auszüge aus den Raths-Protokollen des k. k. Tribunals in Mähren vom Jahre 1683. AÖG 65, 1884, č. 1, s. 1–18; týž (ed.): Auszüge für Mährens allgemeine Geschichte aus den Regesten der Pápste Benedikt XII. und Clemens VI. Mit Unterstützung des hohen mähr. Landes-Aufsschusses. Brünn 1885, 36 s., týž (ed.): Statuten der Diöcese Olmütz vom Jahre 1568. Zum ersten male aus dem Originale veröffentlicht. Mit Unterstützung des mähr. Landes-Ausschusses. Brünn 1870, 91 s.

34 Např.: Dudík, Beda (ed.): Olmützer Sammel-Chronik vom Jahre 1432 bis 1656. Zusammenstellen von Dr. B. Dudík, O. S. B. Separat-Abzug aus den Schriften der hist. stat. Section in Brünn. Brünn 1858, 55 s., týž (ed.): Preussen in Mähren 1742. Nach gleichzeitigen Aufzeichnungen. Wien 1869, 187 s.

ry, než čistě vydavatelskými či historiografickými.³⁵ U mladších počínů, vzniklých již zcela v otěžích historiografické práce a se znalostí archivní praxe, je to spíše udivující a jen málo pochopitelné. Podle všeho k písemným pramenům přistupoval ryze jako historik a nikoliv jako věci obeznalý archivář (byť se za takového vždy pokládal) a zpravidla ještě v souvislosti s vlastním historiografickým výzkumem, pro který dané písemnosti hodlal využít. Pokud již zařadil do vydání písemností vlastní kritický komentář, nebyl příliš podrobný, týkal se zpravidla jen vybraných záležitostí k editované písemnosti, případně se věnoval pouze jeho historickému kontextu. Postupem času, v souvislosti s rostoucí erudicí i s nabytými poznatky a zkušenostmi z vlastní odborné činnosti, se jeho komentáře k písemnostem sice poněkud precizují, stále však nedosahují potřebné úrovně některých jeho současníků, zejména pak úrovně nově definovaných požadavků na zpřístupňované archiválie, nastolené Theodorem von Sickelem od šedesátých let 19. století. Proto i některé Dudíkovy zpřístupněné písemné prameny v 60.–80. letech 19. století vyznívají v tomto ohledu poněkud rozpačitě, ve srovnání s podobnými publikačními ambicemi např. Institutu pro rakouský dějezpyt ve Vídni, přestože ve srovnání s vlastními staršími počiny dosáhl Dudík určitého pokroku.³⁶ U zpřístupněných písemností upřednostňoval řazení podle jejich původce a podle chronologie (typické u edice dochované korespondence), nebo s akcentem na věcné (tematické) uspořádání s chronologickým hlediskem (nekrologia olomoucké kapituly), případně s jednoznačným přihlédnutím k provenienční příslušnosti (Cerroniho sbírka rukopisů a starých tisků ve stavovském archivu v Brně). Kromě přepisu dochovaných originálů či jejich dohledaných kopií, zpřístupňoval přepisem i případné opisy originálů (pakliže originály chyběly), které se pak pokusil alespoň elementárně popsat a případně komparovat, pokud to autor pokládal za potřebné a pokud to bylo možné. Bohužel, často si Dudík pouze vybral rovnou jeden z avizovaných opisů, podle jeho názoru nejzachovalejší nebo jinak nejprůhodnější, aby ho zpřístupnil a u ostatních pouze zmínil, že existují, eventuálně v jakém stavu jsou dochovány a kde se nacházejí (viz zpřístupněné diáře z pruských vpádů na Moravu, olomoucké kroniky městské a klášterní provenience).

Dudíkova diplomatická a historická kritika předkládaných písemností nepatřila k nijak podrobným a ne vždy také ke zdařilým (dostatečným). Základním způsobem představila obsah a závažnost předkládané písemnosti, její původ a vznik, stav

35 Jako mladý pedagog publikováním písemností sledoval naplnění vlasteneckých a kulturně-osvětových cílů.

36 Nejzdařileji u některých z výše uvedených zpřístupněných synodálních statut, případně také: Dudík, Beda (ed.): *Über zwei Handschriften der Bruckenthal'schen Bibliothek zu Hermannstadt*. Schriften, 1865, 14, s. 372–382, týž (ed.): *Über zwei Handschriften der k. k. Universitäts-Bibliothek in Graz*. Schriften, 1865, 14, s. 382–388, týž (ed.): *Necrologium Olomucense*. Handschrift der königlichen Bibliothek in Stockholm. AÖG 59, 1880, č. 2, s. 639–657.

a místo dochování (bylo-li to možné), případně zda se vyskytuje v kopiích či dalších opisech. Zato více se rozepisoval o historických souvislostech, ale většinou jen výčtově. Ne vždy však autorská část byla až takto strukturovaná, v některých případech postrádáme dokonce jakýkoliv komentář. O metodě, kterou pro svůj výzkum použil, zpravidla úplně pomlčel, nebo nabídl jen část odpovědi, vyplývající z konceptu úvodní stati. V některých případech místo jejího nástinu předložil čtenáři poněkud alibistickou a pro nás spíše matoucí formulaci, podle níž v dané věci nehodlá zaujímat stanovisko o věrohodnosti, závažnosti a obsahu zpřístupněné materie a ponechává pouze na čtenáři samotném, aby si na předkládané archiválie vytvořil vlastní relevantní názor (nejtypičtější např. u materiálové publikace k dějinám státoprávního postavení Opavska vůči Moravě).³⁷ Domnívám se tedy, že absence kritického přístupu byl spíše Dudíkův záměr (nepouštět se do žádných silných analýz a hodnocení), nežli neznalost či handicap, jak jsem již upozornil na jiném místě na tento zvláštní rys jeho činnosti.³⁸ Ostatně, v pomocných vědách historických měl být jinak poměrně zblhý, pokud uvážíme, že o některých z nich dokonce přechodně přednášel studentům společenskovědních oborů na filozofické fakultě vídeňské univerzity.³⁹ Domnívám se dále, že se tak mohlo dít i pod vlivem profesora všeobecných a rakouských dějin Jana Nepomuka Kaisera (1792–1865), který byl v letech 1857–1858 též rektorem filozofické fakulty⁴⁰ a na jehož místo Dudík později neúspěšně aspiroval, podobně jako se neúspěšně ucházel o pozici místoředitele vídeňského Státního archivu po zemřelém místořediteli Josephu Chmelovi (†1858).⁴¹ Není zcela jasné, zda zcela a zda jen podle Kaisera příkladu si Dudík počínal, ale pravděpodobně pokládal takto kritickým komentářem „nezatížený“ tisk za užitečnější a více nadčasový, neboť případná mylná interpretace předkládané materie by mohla podle jeho názoru zatížit tisk, oslabit jeho závažnost a do budoucna způsobit jeho eventuální nepoužitelnost.

---

37 Dudík, Beda: *Des Herzogthums Troppau ehemalige Stellung zur Markgrafschaft Mähren*. Wien 1857, s. 7 (úvod).

38 Mahel, Richard: Přes archivní výzkumy k návrhům reorganizace archivní sítě v podunajské monarchii. K některým aspektům činnosti rajhradského benediktina Františka Bedy Dudíka v letech 1850–1874. *PH 22/2*, 2014, s. 181–200, k dané věci na s. 192–193.

39 „Praktische Anleitung zur Benützung der Quellen der mittleren Geschichten“ v akademickém roce 1855/1856 a „Historische Chronologie und Paläographie“ v akademickém roce 1856/1857 (Oeffentliche Vorlesungen an der k. k. Universitaet zu Wien im Winter-Semester 1855–1856 / 1856–1857. Wien 1855 + 1856, s. 18).

40 Do roku 1849, do aplikace školských reform, byl Kaiser profesorem stolice všeobecných a rakouských dějin a diplomatiky a heraldiky na filozofické fakultě vídeňské univerzity, poté byl až do roku 1861 profesorem dějin (Saxer, Daniela: *Die Schärfung des Quellenblicks. Forschungspraktiken in der Geschichtswissenschaft 1840–1914*. Oldenbourg 2014, s. 70 a 74).

41 K vývoji a k současnému organizačnímu členění původně Domáciho, dvorského a státního archivu ve Vídni: Drašarová, Eva a kol.: *Průvodce po rakouském státním archivu ve Vídni pro českého návštěvníka*. Praha 2013.

Beda Dudík upřednostňoval přepis nalezených relevantních písemností (pokud možno úplný) nad metodickým vytvářením regist, které již v tehdejší době mělo svá zavedená pravidla a procházelo aktuálně novou vlnou kritického připomínkování. Dudík nikdy, snad s výjimkou brněnské Cerroniho sbírky starých rukopisů a tisků, neměl v úmyslu vytvořit a tiskem vydat kompletní edici určitých písemností příslušného archivního souboru. A ani v případě této sbírky tak neučinil. Většinou vydával tiskem úplný nebo zkrácený přepis textu samostatné písemnosti (vybrané jednotlivosti) nebo pospolu několika písemností a to metodou přímé transkripce textu u jazykově českých archiválií, metodou transliterace (s drobnými úpravami) pak u jazykově německých, přičemž pospolu vydávané písemnosti nemusely vždy spolu přímo obsahově, časově nebo i autorsky souviset. Je ale pravdou, že většinou alespoň jeden z těchto parametrů byl v jeho případě uplatněn a posloužil tak jako určitý jednotící element. Jindy se věnoval pouze registovému způsobu zpřístupňování vybraných písemností, v rámci strukturovaného soupisu materie příslušného archivu či knihovny (typické např. v tiscích věnovaných jeho bádání ve Švédsku a v Itálii v letech 1851–1853). Jím vydávané písemnosti byly povětšinou selektovány podle tématu, a to většinou z hlediska prezentovaného obsahu, někdy také z časového (chronologicky navazujícího) určení nebo jejich teritoriálního zakotvení (centrem jeho pozornosti však byla především bohemika /a užší moravika/, nebo písemnosti s Moravou související, byť v několika případech pouze s jistou mírou pravděpodobnosti, jak Dudík často přiznává).⁴² Zpočátku mělo jeho zpřístupňování písemností význam spíše popularizační a vlastenecký, později – s rostoucí erudicí – stále více odborný, byť i tak nebylo prosto nedostatků.

Dudíkova nesoustavná vydavatelská činnost, subjektivismus při popisu písemných archiválií, nejasná metodická pravidla pro jejich zpřístupňování a identifikační poznámky často nesrozumitelné jinému badateli, dále specifický způsob pořádání a řazení jednotlivostí, osobitý přístup k závažnosti a k obsahu písemností, stejně jako nedostatečně kritický komentář k materii, to vše v některých ohledech poněkud připomíná svébytnou editorskou činnost českého historika a archiváře Josefa Emlera, v souvislosti s edicí desk zemských,⁴³ přičemž není

42 Deklarovaná míra nejisté (jím uspokojivě nedoložené) a spíše předpokládané moravské proveniencie je patrná při sestavování nedokončeného katalogu k brněnské Cerroniho sbírce rukopisů a starých tisků.

43 Emler, Josef (ed.): Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1541 pohořelých. Díly I-II. Praha 1870–1872. – Na závažnost i problematičnost této edice upozornil nedávno znovu J. Hanousek (Hanousek, Jan: Pozůstatky desk zemských. Několik poznámek k dějinám edice a možnostem jejího pokračování. In: Editorství a edice středověkých pramenů diplomatické povahy na úsvitu 21. století. Směry – tendence – proměny, ed. Pavel O. Krafl a kol. Praha 2016, s. 165–171).

vyloučeno, že právě touto Emlerovou edicí mohl být Dudík též inspirován. Tím spíše, že Emlera Dudík ctil, Emler byl navíc Palackého žákem a někdy i spoluvydavatelem a Palacký byl po odborné i vydavatelské stránce Dudíkovým ústředním a v mnoha ohledech nedostižným vzorem. Vzdor tomu občas Dudík vehementně prohlašoval, že za vzor ediční práce a kritického přístupu k písemným archiváliím si klade především zaběhnuté edice pro zpřístupňování středověkého písemného materiálu rakouské a německé provenience, jak bylo vzpomenuto výše.

Kromě cíleného zpřístupňování písemných archiválií jich Dudík využíval pochopitelně také pro svůj historiografický výzkum a koncipování odborných textů. Předně ve své knižní řadě moravských dějin,⁴⁴ kde se to také předpokládalo, dále ve dvoudílných dějinách rajhradského kláštera⁴⁵ a konečně v materiálových publikacích, jakými byly tisky k dějinám státoprávního postavení Opavska vůči Moravě⁴⁶ a k dějinám švédské okupace českých zemí v 17. století,⁴⁷ které jsou doslova vystavěny na autorem uváděných archivních zdrojích a citacích z jejich obsahu. Dudík se zde mimo jiné zabýval otázkou, v jakém případě lze dochovanou listinu považovat za pravou, v takovém případě zjišťoval dále, zda se jedná o originál, kopii či mladší opis, přičemž za plnohodnotný historický pramen považoval pouze dochovaný originál. V tom se ostatně příliš nelišil od jiných svých současníků.⁴⁸ Na druhé straně, někdy byl nucen pracovat pouze s rukopisnými opisy, kvůli absenci dochování originálů či jejich kopií a v takovém případě si vybral jeden z opisů a tomu pak po určité analýze zpravidla důvěřoval.⁴⁹ Ostatně, s dobovými opisy originálů pro své zamýšlené edice pracovali jak Palacký, tak Emler. V případě zjištěných falsů Dudík vždy na tuto skutečnost upozornil, aniž by se falzy dále výraz-

---

44 Dudík, Beda: *Mährens allgemeine Geschichte. Im Auftrage des mährischen Landesausschusses*. 12 Bde + General Register zum 11. Band. Brünn 1860–1888; týž: *Dějiny Moravy. Pomocí slavného výboru zemského markrabství Moravského*. Díly 1–9. Praha 1871–1884.

45 Dudík, Beda: *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgrathum Mähren. Mit sterter Rücksicht auf die Landesgeschichte, nach Urkunden und Handschriften bearbeitet*. 2Bde. Wien 1849 + 1868.

46 Dudík, Beda: *Des Herzogthums Troppau ehemalige Stellung zur Markgrafschaft Mähren*. Wien 1857, 374 s.

47 Dudík, Beda: *Schweden in Böhmen und Mähren 1640–1650. Nach kaiserl. österreichischen und königl. schwedischen Quellen dargestellt und mit Unterstützungen der kais. Akademie der Wissenschaften herausgegeben*. Wien 1879, 444 s.

48 Ještě v roce 1900 považoval např. editor Českého diplomatáře Gustav Friedrich pouze dochované originály jako hodné edičního zpřístupňování (blíže: Friedrich, Gustav: *Český diplomatář a jeho program*. ČČH 6, 1900, s. 223–243, zejména s. 230).

49 Tak tomu bylo v případě koncipování a vydání tzv. Souhrnné olomoucké kroniky z let 1432 až 1656, která ve skutečnosti představuje tři samostatné rukopisné diáře, dochované pouze v opisech (Dudík, Beda (ed.): *Olmützer Sammel-Chronik vom Jahre 1432 bis 1656*. Brünn 1858, 61 s.).

něji zabýval (přestože i ony skrývají přinejmenším diplomatický potenciál).⁵⁰ Stojí jistě za zmínku, že právě kvůli analýze historických rukopisů (či spíše využitím tehdejších edic s jejich přepisy) se Dudík dostal do sporu, do něhož byl v roce 1860 zatažen jako autor moravských dějin. Stalo se tak kvůli pasáži věnované vzniku a zejména původní lokalizaci velkomoravského Velehradu, koncipovanou na základě interpretace známých písemných zdrojů, čerpaných především z Bočkova diplomataře.⁵¹ Svou interpretaci sice proti odpůrcům vehementně bránil, dokonce v samostatných adresných tiscích, leč nakonec ve svém přesvědčení přece jen číhajícímu tlaku ustoupil.⁵²

Dudíkova kritická analýza historických písemných pramenů přesto občas slavila i nějaký pozoruhodný úspěch, daný správnou dedukcí jejich formální povahy i deklarovaného obsahu. Exemplárně to platí v případě správné datace konání vyškovské diecézní synody antiochijského patriarchy a administrátora olomouckého biskupství Václava Králíka z Buřenic (biskupem v letech 1413–1416) do roku 1413.⁵³ Tady se podařilo autorovi v tehdejší odborné polemice správně se zorientovat a využít k tomu dochovaný diplomatický materiál včetně dalších písemností. Tento případ jen dokresluje Dudíkův značný přínos jakožto editora pro oblast církevního partikulárního zákonodárství v pražské a olomoucké diecézi, zpřístupňováním příslušných synodálních normativů, s připojeným autorským komentářem.

Dudíkův subjektivní přístup k zpřístupňování archivních zdrojů je jistě překvapivý, vzhledem k množství odborných textů, studií a publikací, které vytvořil a kvůli kterým musel často nahlédnout a vypořádat se s příslušnou archivní ma-

50 Typicky při posuzování dvou středověkých listin, hlásících se do let 1045 a 1048 a týkajících se domnělé fundace rajhradského kláštera na Moravě (blíže: Dudík, Beda: *Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern im Markgraftum Mähren*, Band 1, 1849, s. 21, 47–48, 53–54).

51 Dudík, Beda: *Mährens allgemeine Geschichte. Im Auftrage des mährischen Landesausschusses*. I. Band: Von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 906. Brünn 1860, s. 145–147. – V tomto případě se jednalo především o výklad jedné konfirmační listiny velehradskému klášteru (Boček, Antonín (ed.): *CDM*, II, č. CLXXXVI (dat. 5. prosince 1228). Olomouc 1839, s. 193–201).

52 Jak dokládá pozdější český překlad moravských dějin (Dudík, Beda: *Dějiny Moravy. Pomocí slavného výboru zemského markrabství Moravského*. Díl I. Praha 1871, s. 123–124).

53 Dudík, Beda: *Statuten der Diöcese Olmütz vom Jahre 1413. Nach einer Nikolsburger Handschrift mit Unterstützung des Mähr. Landes-Ausschusses*. Brünn 1871, 43 s. Blíže: Krafel, Pavel: *K datování vyškovské synody v literatuře*. *Revue církevního práva* 2, 1995, s. 117–121, týž: *Vyškovská synodální statuta (1413)*. *Právněhistorické studie* 35, 2000, s. 67–83. Přehledně k moravskému synodálnímu zákonodárství: týž: *Několik poznámek k edicím předhusitských synodálních statut olomoucké diecéze*. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C* 43, 1996, s. 61–72, týž: *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*. 2. vyd. Praha 2014. *K synodám v pražské diecézi v daném období*: Hledíková, Zdeňka: *Synoden in der Diözese Prag 1280–1417*. In: *Partikularsynoden im später Mittelalter*, eds.: N. Kruppa – L. Zygnier. Göttingen 2006, s. 307–330.

terií. Na druhé straně, ani jeho velké soudobé vzory (Boček, Palacký či Emler) se v době svých výrazných edičních aktivit neřídili nějakými pevnými, jednoznačně deklarovanými zásadami vlastní ediční praxe. U zmíněné Emlerovy edice dokonce chybí i ediční poznámka.⁵⁴ Erudované zásady ediční praxe vzešly zejména z nově založeného Institutu pro rakouský dějezpyt, z pera jejího druhého ředitele Theodora von Sickela. S tím později souvisel známý a docela zásadní metodický a metodologický spor o nové pojetí (a další pokračování) rozsáhlé edice zpřístupněných středověkých písemností *Monumenta Germaniae Historica*,⁵⁵ ale nový kritický způsob zpřístupňování archivního materiálu se výrazně promítal také např. do podoby a vydávání ediční řady papežských listin.⁵⁶

Pokud bychom tedy shrnuli výše řečené k Dudíkovým aktivitám v oblasti zpřístupňování písemností tiskem, dostaneme se k tomuto bilančnímu závěru:

1. Dudík zpřístupňoval písemnosti již v době své pedagogické činnosti, tehdy ze zcela jiných, než ryze odborných důvodů. Jeho cíle byly převážně vlastenecké, pedagogické, kulturně-osvětové a popularizační, což se odráží nejen na pojetí tehdejších příspěvků, studií a bilančních publikací, ale zejména na obsahu a kvalitě odborného zpracování zpřístupňovaných písemností. Platí to zejména pro období let 1844–1849.

2. V souvislosti s jeho členstvím v moravském tzv. Historickém spolku, dochází k proměně a postupnému příklonu k historiografické činnosti. Ve shodě se spolkovými stanovami vyhledává v zahraničí zcizená bohemika a moravika, zpřístupňuje a popularizuje vybrané písemnosti (moravika), stává se nadto zemským historiografem a je mimo jiné angažován pro vybrané archivářské činnosti. Výběr a zpracování archiválií se často děje také podle věcného zadání ze strany vládních a zemských institucí, nebo jiných zadavatelů výzkumu (řád německých rytířů), což má občas dopad i na jejich zpřístupňování. Důraz je kladen zejména na věcný obsah, soudobý význam a historické souvislosti zpřístupňovaného materiálu (přibližně v letech 1850–1860).

---

54 Hanousek, Jan: Pozůstatky desk zemských, s. 169. Blíže též: Josef Emler a vydávání edice „Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1541 pohořelých“. Bakalářská kvalifikační práce obhájená na FF UK v Praze, 2014.

55 V době Dudíkova působení byl medializován především spor G. H. Pertz a T. von Sickela o podobu a metodický přístup k pokračování edice *Monumenta Germaniae Historica* (zpřístupněných písemností merovejské dynastie).

56 Jednalo se o kritický přístup k rozsáhlé edici Phillipa Jaffého z roku 1851, přepracované v letech 1885–1888 a nakonec zcela nahrazené zamýšlenou novou edicí Paula Fridolina Kehra, na níž autorský kolektiv pracoval od roku 1896 (blíže: Hruboš, Pavel: *Censimento – mezinárodní projekt soupisu originálů papežských listin 1198–1417. Přehled vývoje a poznámka k stavu zpracování pro české země*. In: *Editorství a edice středověkých pramenů diplomatické povahy na úsvitu 21. století. Směry – tendence – proměny*, ed. Pavel O. Krafl a kol. Praha 2016, s. 152–164, zejm. s. 152–155).

3. Výběr a zpřístupňování archiválií podřizuje zejména vlastnímu historiografickému výzkumu. Kromě bohemik a moravik se nyní věnuje i teritoriálně vzdálenějším archiváliím se vztahem k dějinám zemí tehdejšího rakouského císařství (od roku 1867 Rakouska-Uherska). Pokouší se o kritické hodnocení písemností, převážně však podle starších (tradičních) vzorů. Nově nastolené požadavky Institutem pro rakouský dějepis na kritické hodnocení středověkých písemných pramenů víceméně nenaplnjuje. Platí to pro celé jeho ústřední tvůrčí období, přibližně pro léta 1860–1888.

Na závěr ještě několik slov, která mohou být interpretována jako určitá apologie Dudíkova počínání na poli archivnictví. Spíše však mají vést k pochopení jeho soudobé činnosti s ohledem na další vývoj, směrem do budoucna k následujícímu 20. století.

Přestože se zásady přístupu a zpracování editovaných písemností v dílčích otázkách zpravidla lišily a i v současnosti se stále mohou lišit, základní postup by měl být univerzálně platný, neboť elementární principy odborného přístupu jsou vlastně společné, víceméně stejné.⁵⁷ Přesto existují rámcové rozdíly mezi zpřístupňováním středověkých a raně novověkých nebo ještě časově mladších textů, dané právě editovanou archivní materií a dobou jejich vzniku, což se nepochybně odráží i v přijatých zásadách pro zpřístupňování písemných archiválií a v následné ediční praxi. Dudíkova výše popsaná ediční činnost tak v mnohém odpovídá tezí, které pro období novověku přehledně shrnul Tomáš Sterneck. Ten zdůraznil, že v důsledku značného množství dochovaných novověkých písemností není možné edičně zpřístupnit všechny prameny pro relevantní období, dále že vybrané množství editovaných písemností je často určováno odbornou specializací samotných editorů, také módními vlnami ovlivňujícími směřování vlastní historiografie, dále že editované písemnosti bývají obvykle zpřístupňovány veřejnosti poprvé a že předkládaná edice písemností nemůže postihnout veškeré relevantní prameny, jejichž prostudování by bylo žádoucí pro komplexní heuristiku k danému tématu. Výsledkem je tedy jednoznačná ediční „výběrovost“.⁵⁸ Oprávněně pak kritizuje, že novověkým edicím písemností často chybí kvalitní diplomatický, případně paleografický rozbor a namísto toho nacházíme „jen“ komentář, věnující se věcné interpretaci editovaného pramene.⁵⁹ I to bylo Dudíkovi vlastní. Na druhé straně, prakticky pro celé, nebo alespoň většinu 19. století, byly pevnější zásady a kritičtější přístup k písemným

57 Štoviček, Ivan a kol.: Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie. Úvod. Praha 2002, s. 24.

58 Sterneck, Tomáš: K problémům edičního zpřístupňování raně novověkých písemných pramenů, s. 207.

59 Tamtéž, s. 209–210.

pramenům zpravidla vždy spjaty s vybranými autoritami archivní práce a ediční činnosti, jak již vyplývá z avizovaného sporu G. H. Pertze a T. von Sickela. Řada badatelů se pak ztotožňovala s některým z navržených programů a v českém, potažmo moravském prostředí tomu nebylo jinak. V mnohém tedy dobové zásady vycházely ponejvíce z individuálního přístupu a ze zkušenosti, stejně jako později u dalších editorů, takže dlouho chyběl zpřístupňování písemných pramenů jakýsi společný jednotící element, všeobecná a univerzálně platná pravidla. Ještě v roce 1978 se v příručce Oldřišky Kodedové k zásadám vydávání novodobých písemných pramenů můžeme dočíst, že „v Československu dosud, kromě dílčích pokusů... nebyla taková pravidla vypracována a nemohla tedy být respektována,⁶⁰ tedy do vydání avizované publikace. Situace se naštěstí změnila a stále ještě proměňuje. V současné době se doporučují zásady pro vydávání novověkých písemností (ze 16.–20. století) zveřejněné v kompendiu autorského kolektivu pod vedením Ivana Štovička, jemuž předcházely citované zásady O. Kodedové z roku 1978.⁶¹ Naopak, jak nedávno zdůraznila Jana Zachová,⁶² pro vydávání středověkých písemných pramenů v registrové podobě se stále ještě uplatňují zásady, které stanovila Věra Jenšovská v šedesátých letech 20. století pro pokračování ediční řady písemností z doby vlády českého krále Václava IV. (1378–1419),⁶³ přičemž se v posledních padesáti letech posiluje registrová složka příslušných edicí, v souvislosti s množstvím i závažností editovaných písemností, na úkor poněkud skromnějších a dříve běžnějších zkrácených otisků.⁶⁴ Avizované zásady však záhy prošly připomínkováním i doplněním⁶⁵ a v současnosti mají normativní podobu, jakou jim vtiskla po jednáních Komise pro vydávání středověkých diplomatických pramenů Božena Kopiczková.⁶⁶

60 Kodedová, Oldřiška a kol.: Pravidla pro vydávání novodobých historických pramenů. Studie ČSAV č. 12. Praha 1978, s. 6. K dílčím pokusům patřily především zásady publikované v roce 1965 (Čechová, Gabriela a kol.: Archivní příručka. Praha 1965, s. 166–180).

61 Kodedová, O.: Pravidla pro vydávání; Štoviček, I. a kol.: Zásady vydávání novověkých historických pramenů. Sr.: Bůžek, Václav: Zpřístupňování pramenů k dějinám raného novověku. AČ 55, 2005, s. 39–43.

62 Zachová, Jana: K problémům registrování vydávaných písemností. In: Editorství a edice středověkých pramenů diplomatické povahy na úsvitu 21. století. Směry – tendence – proměny, ed. Pavel Otmar Krafl a kol. Praha 2016, s. 43–49, zde na s. 45.

63 Jenšovská, Věra: Regestová edice z doby Václava IV. (1378 pros. – 1419 srp.). AČ 14, 1964, s. 179–182.

64 Pražák, Jiří (rec.): Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, V/1. Ed. Jiří Špěváček, Praeae 1958. AČ 8, 1958, s. 153.

65 Blíže: Krafl, Pavel Otmar: Na okraj organizačního zázemí editorství v České republice (Aktivity Komise pro vydávání středověkých pramenů diplomatické povahy při HÚ AV ČR v letech 2000–2015). In: Editorství a edice středověkých pramenů diplomatické povahy na úsvitu 21. století. Směry – tendence – proměny, ed. Pavel O. Krafl a kol. Praha 2016, s. 172–187, zde na s. 176–178.

66 Kopiczková, Božena: Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (1378 dec.–1419 aug. 16.). Novelizovaná směrnice k vydávání ediční řady. AČ 56, 2006, s. 286–291.

Zatímco původně, a také v časech Dudíkových, bývala edice převážně přehledným katalogem editovaných písemností s připojeným stručným komentářem, v současnosti se posiluje zejména odborná složka edice, totiž vědecký popis a analýza představených písemností, ačkoliv tento přístup také není přijímán zcela bez výhrad, zejména s ohledem na specifika konkrétních archivních písemností.⁶⁷ Jak trefně poznamenal Petr Elbel v souvislosti s registováním listin krále Zikmunda Lucemburského (českým králem 1420–1437), pocházejících z kanceláří v českých zemích pro edici *Regesta Imperii*: „Každý regist je novou interpretací příslušné listiny či listu, což je hlavní přednost a zároveň i hlavní úskalí registové edice“.⁶⁸

67 Blíže na příkladu registů písemností z doby krále Václava IV. u Jany Zachové: Zachová, J.: K problémům registování vydávaných písemností, s. 46–49.

68 Elbel, Petr: *Regesta Imperii XI Neuarbeitung*. Nová registová edice listin Zikmunda Lucemburského a její ediční zásady, in: *Editorství a edice středověkých pramenů diplomatické povahy na úsvitu 21. století. Směry – tendence – proměny*, ed. Pavel Otmar Krafl a kol. Praha 2016, s. 61–74, zde na s. 72.

„Man kann sich wünschen, dass Mähren ein historisches Werk zuteil wird, das seiner Mäzenen und Repräsentanten würdig ist“. Einige Bemerkungen zur Zugänglichmachung schriftlicher Archivalien durch den Historiker Beda Dudík

Der vorliegende Beitrag behandelt die Zugänglichmachung von schriftlichen Archivalien in Druckwerken durch den mährischen Landeshistoriographen Beda Dudík (1815–1890), der sich an diese Aufgabe in relativ spezifischer Weise unter Respektierung älterer methodischer Vorbilder machte. Dabei lassen sich bei Dudík drei aneinander anknüpfende Phasen der Zugänglichmachung von Schriftquellen identifizieren, die sich nicht nur durch die Bedeutsamkeit des Inhalts der edierten Schriftstücke und das Maß an Erudition des Editors als Historiker und Archivar voneinander unterscheiden, sondern auch durch den beabsichtigten Zweck, zu dem die Dokumente zugänglich gemacht wurden. Die Zugangsweise Dudíks zu der Materie war anfänglich die eines vom Landespatritismus beeinflussten Pädagogen und er verfolgte eher heimatkundliche, populärwissenschaftliche oder aufklärerische Ziele. Später machte er sich an die Editionsarbeit schon als Historiker und Archivar mit einer schrittweisen Präzisierung dieser Tätigkeit. Dennoch entging er nicht Fehlern und Irrtümern, umso mehr, als er für sich selbst weder eine eindeutige Methode der Zugänglichmachung definierte, noch vollständig die zeitgenössischen modernen Zugangsweisen akzeptierte, die vor allem durch das Institut für österreichische Geschichtsforschung gefordert wurden.

“It can be assumed that Moravia shall receive a historical work, worthy of both its benefactors and representatives.” Some remarks to editing activities of the historian Beda Dudík

The study focuses on editing written documents by the Moravian Land historiographer Beda Dudík (1815–1890) who approached this issue in a rather specific way by respecting older methodical patterns. In Dudík’s case, three subsequent phases can be identified that vary not only in the content significance of the edited documents and in the level of editor’s erudition as a historian and archivist, but also in the purpose that was followed by the edition. First, Dudík approached this issue as a teacher influenced by the Moravian patriotism and followed, therefore, especially patriotic, popularising and educational goals. Later, he treated the editions more as a historian and archivist, which led to progressive precision in his work. Yet, he could not avoid mistakes and errors, all the more so since he did not define any definite way of editing, nor did he accept any modern approaches of the time, introduced mostly by the Institute for Austrian Historical Research.